

ЧЛАНЦИ

Др Енвер Имамовић

ПРИЛОГ РЈЕШАВАЊУ ПРОБЛЕМА РОДНОГ МЈЕСТА РИМСКОГ ЦАРА ДИОКЛЕЦИЈАНА

Проблем родног мјеста цара Диоклецијана је исто толико нејасан и магловит колико и Диоклецијанова цјелокупна лично-ст. Томе питању су посвећени многи радови и прилози, и колико је акутан тај проблем види се и из чињенице да су се њиме бавили како још цареви сувременници тако и писци из свих каснијих стољећа. Око тога питања се особито развила жустра дискусија концем и почетком овог стољећа, када је оно добило посебне димензије и откада и потјече највећи број стручних прилога.

У свим античким изворима као и у дјелима сувремених писаца налазимо јединствен податак да је цар Диоклецијан био по националности Илир, односно Далматинац. Далматинац у томе смислу што су се оба његова претпостављена родна мјеста, и Салона и Doclea, налазила у римској провинцији Далмацији. Међутим, по другоме питању, тј. у којем се од ова два мјеста родио, мишљења су остала подијељена, како код античких тако и код сувремених писаца. Чини нам се да је тај проблем покушао окончати за сва времена чувени сплитски археолог и повјесничар Дон Фране Булић, када је почетком овог стољећа објелоданио једну опсежнију студију којом је узнастојао доказати да се родним мјестом овог познатог и значајног римског цара има сматрати античка Салона (данашњи Солин), односно непосредна околица данашњег Сплита. И стварно, тај закључак као коначан су узели сви његови сувременници, па и касније генерације које су се бавиле тим проблемом. Да је тако било, доказује чињеница да се након те његове студије, објављене 1920. године,¹ нити у нашој нити у иностраној литератури није појавио неки рад који би побијао Булићево мишљење. Но ако се читавом проблему приђе студиозније, посебно античким литерарним изворима, без двојбе се може доћи до закључка да је у

¹ F. Bulić, *Car Dioklecijan*, Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, n. s. knj. XIX. (1915 — 1919), Zagreb 1920, p. 99 — 171.

ствари тај проблем дискутабилан и сада у толикој мјери колико и прије Булићева писања. Да је ондашњи учени свијет узео Булићеву расправу као коначан суд и да се након тога мало тко усудио да пише о томе, а да не говоримо да изнесе супротно мишљење, разлог је овај: онај тко је мало барем упућен у знаност позната му је личност Дон Фране Булића, чија је ученост и слава већ давно прешла границе наше земље. Дакако да се из тога разлога мало тко усудио да оповргне оно што је написао и изнио овај знанствени великан, те се стога код каснијих генерација питање родног мјеста цара Диоклецијана узело као коначна ствар, што значи да се као такво засигурно сматрала Салона, одбацујући *Doslea* као другу варијанту. По нашем суду ствар би ипак била нешто другачија. Прије свега сматрамо до би било далеко исправније, с обзиром на сложеност проблема, да се у оваквом случају одбацује било какав а priori закључак као што је то учинио Булић, јер како ћемо видјети, колико је аргумената по томе питању у корист Салоне, исто толико, ако не и више, може се навести у корист Доклеје (римска *Doslea* данашња Дукља). Без сваке сумње да ће то питање остати отворено све дотле док се, евентуално, не појави какав одлучујући доказ, било литерарне или археолошке природе.

Како је питање родног мјеста овог цара у литератури, било оној старијој или млађој, до данас обрађено у великој мјери, нећемо се позивати нити наводити ту опромну литературу, него ћемо се осврнути само на неке детаље, особито оне у Булићевој студији, како бисмо доказали да су закључци изведени уз помоћ тих аргумената неодрживи. Штавише, нека изворна грађа, коју Булић, јер како ћемо видјети, колико је аргумената по томе питању ћимо редом.

Из поузданих, многих извора зна се да се Диоклецијан, прије него је 284 године постао царем звао *Diocles*.² За наше питање тај податак је веома важан с обзиром на скоро идентичан топоним *Doslea*, која се налази код данашњег Титограда у Црној Гори, о чему ће бити још ријечи доље ниже. Податак да се Диоклецијан тако звао прије него што је постао царем, као и након што је абдицирао, налазимо код многих античких писаца. Тако већ код Диоклецијановог савременика Локтануса, познатог реторика из Никомедије налазимо ово: „*Diocles*, тако се звао прије царства“³ а потом слиједи: „Овоме (тј. Миксиминоу) Диоклецијан обуче гримиз којег је са себе скинуо, те опет постаде *Diocles*“.⁴ Слично налазимо и код Либаниуса,⁴ док неки антички писци наводе да му се тим

² Lactanius, *De mortibus persecutorum*, cap. 9, 19, 29, 37, 52: »*Diocles* sic enim ante imperium vocabatur«.

³ Lactanius, o. c. cap. 19, 29, 38, 52: »*Hiuc* (Maximino) *purpuram Diocletianus* iniecit suam, qua se exiit et *Diocles* iterum factus est«.

⁴ Libanius ad Theodosium de seditione I, 644, ed. Reiske: II. 405.

именом звала и мајка.⁵ Пошто је постао царем, своје домаће име полатини, те се прозва пуним именом: Caius Aurelius Valerius Diocletianus. Скоро сви писци наводе јединствен податак да је припадао ниском роду,⁶ пошто му је ютац био писар.⁷ Неки писци наводе да је имао више жена, но засигурно је да је имао само једну која се звала Приска, те кћер Валерију коју је 293. године удао за Галерија. Лактанус нас надаље обавјештава да су обоје 314. године погубљене по наређењу цара Лицинија.⁸

Како смо навели, код свих старих писаца налазимо податак да је Диоклецијан по народности био Далматинац. Тако код Еутропија (око 360. године) читамо: „Учини царем Диоклецијана, подријеклом Далматинца“.⁹ Исто тако наводи и Aurelius Victor (око 360. године): „Диоклецијан Далматинац,¹⁰ па Chromica gallica (511. године): „... Диоклецијан 25. год. Овај беше Далматинац, син писара, веома ниска рода“¹¹. Исто слиједи код Касиодора (519. године): „Диоклецијан Далматинац заузео власт“¹², код Јордана (551. године): „Диоклецијан Далматинац син писара“,¹³ код Теофана (566—581. године): „Диоклецијан у Салони, у домовини својој у граду Далмације живио је као приватан човјек.“¹⁴ Из VII стољећа на то нам потврђује Leo Gramatik: Диоклецијан. родом Далматинац¹⁵ испочетка IX стољећа Ландолф Сагакс: „Диоклецијан. . учинен царем, родом Далматинац“,¹⁶ те два податка из XII стољећа, први налазимо код

⁵ Sextus Aurelius Victor, — Anonym, *Epitome de Caesaribus* 39. 1.

⁶ Такав податак нпр, даје Eutropius (*Breviarum ab Urbe condita* Mon. Germ. histor. Auct. Antiq. T. II, p, 162). То потврђује и Zonaras (*Annals*, XII, 31. p. 613, ed Bonn).

Jordanes, *Romana u Monum*, *Germ. histor, Auct. Antiquissimi*, V. 1; p, 38.

⁸ Lactanius, o. c. cap. 51.

⁹ Eutropii: o. c. »Diocletianum imperatorem creavit Dalmatia oriundum«,

¹⁰ Sex. Aurelii Victoris Epitome de Caes. 39. 1. »Diocletianus Dalmata«,

¹¹ *Chronica Gallica* u Monum. Germ. histor. Auct. ant. T, IX, P, II, p. 643: »Diocletianus ann. XXV. Hic Dalmata filius scribae obscurissime natus«,

¹² Cassiodori senatoris Chronica u Mon. Germ. histor. Auct. ant. XI, 1, p, 149: »Diocletianus Dalmata suscepit imperium«,

¹³ Jordanes, *Romana* u Mon. Germ. histor. Auct. antiq. T. V. 1. p: 38: »Diocletianus Delmata, scribae filius«,

¹⁴ Theophanes, *Chronographia* u Scriptores hist. Byz. Ed. Bonn. vol. I. p. 13: »Et Diocletianus quidem Salonae patria civitate Dalmatiae privatus agit«,

¹⁵ Leo, *Grammaticus* u Script. hist. Byz. Ed. Bonn. p. 81: »Diocletianus genere Dalmata«,

¹⁶ Landolphi Sagacis, u *Additamenta ad Pauli Diaconi historiam romanam* u Mon. Germ. histor. Auct. Ant. Tom. II. p. 321: »Diocletianus... imperator creatus Dalmatia oriundus«,

Цедрена: „Диоклецијан Далматинац владаше 22 године“¹⁷, а други код Зонараса: „Диоклецијан родом Далматинац“.¹⁸

Ово неколико намјерно одабраних података, поред што нам недвојбено доказује да је Диоклецијан био родом из Далмације, за нас су важни јер је управо преко њих Булић покушао доказати да се Диоклецијан родио у Салони, што сматрамо недопустивим, јер се у ствари ради само о смјелим и слободнијим интерпретацијама ових наведених извора. Наиме, не само да ту не налазимо ништа што би његово рођење везало за Салону, него чак један од највриједнијих од тих извора, с обзиром да је по старости постанка најстарији (360. године), изричито каже да је Диоклецијан био родом из Диоклеје (тј. Доклеје): „Диоклецијан Далматинац, ослобођеник сенатора Анулина, из града и од матере Диоклеје“.¹⁹ У вези с тим, својевремено је Булић покушао одлучно побити овај податак, доказујући његову неисправност. Наиме, као свој главни аргумент Булић наводи чињеницу да се под појмом *Dioclea* не може сматрати *Doclea*, будући да се тај *oppidum* у свим изворима као и на епиграфским споменицима назива именом *Doclea*,²⁰ а његови становници *Docleate*,²¹ а никада *Dioclea* и *Diocleatae*. Међутим, лако је уочити савршену графичку сличност између облика *Diocles* — како се звао Диоклецијан прије него што је постао царем, и *Doclea* с обзиром на то, без двојбе би се могло претпоставити да је у овоме случају *cognomen* *Diocles* топонимастичка деривација, какав је иначе био доста чест случај,²² но исто је тако познат случај да се при томе јављају мање или веће графичке дигресије, особито у односу на поједине вокале. Интересантно је да је Булић олако прешао преко свих запажања, као и преко овог вриједног извора који изричито каже да је Диоклецијан родом из Диоклеје (Доклеје), док је у исто вријеме, вучен жељом да у сваком случају докаже Диоклецијаново подријетло из Салоне, осталу изворну грађу интерпретирао на све могуће начине како би доказао исправност своје тезе. Да бисмо сликовито приказали те његове аргументе које је наводио на штету Дукље, намјерно ћемо се осврнути на неке од тих интерпретација. На примјер, Лактанције у своме дјелу наводи слиједеће: „... тада сиђе и на колимa кроз град ислужени цар (Диокле-

¹⁷ *Cedreni Historiarum, Compendium u Scrip. bist. Byz.. Ed, Bon. Vol. I. p. 464: »Diocletianus imperavit anos 22 Dalmata«.*

¹⁸ *Zonaras Annales XII. u Script. hist. Byz. XII 31. p. 613. vol. II. p. 13: »Diocletianus qui natione Dalmata«.*

¹⁹ *Sex Aurelius Victor (Anonym), Epitome de Caesaribus 39. 1: »Diocletianus Dalmata, Anullini senatoris libertinus, matre pariter atque oppido nomine Dioclea«.*

²⁰ *Ptolom, Georg. 2,16.*

²¹ *Plinii, Histor. Natur. III, 1943.*

²² *Ida Calabi Limentani, Epigrafia latina, Milano 1973. p. 161.*

цијан) буде превезен и отпуштен у домовину“.²³ Очито да је Булић под појмом „у домовину“ подразумијевао град Салону (!). Даље, код споменутог Теофана наведени податак: „Диоклецијан пак у Салони, у домовини својој у граду Далмације живио је као приватан човјек“.²⁴ Ту је пак Булић оно „у домовини својој“ схватио да се опет то односи на Салону, за коју писац само поближе каже да је град у Далмацији. Међутим, сасвим је очито да се при томе мислило на домовину цара, тј. на Далмацију, док се Салона ту јавља као град у чијој је близини цар имао, како је познато, своју палачу.

Сматрамо да не би било потребно наводити оне многе писце из каснијих раздобља који су писали у корист једне или друге тезе, јер се у већини случајева ради о романтичарима који су без довољно критичности прилазили овом проблему, те су према своме нахођењу писали једно или друго а да нису проучили сву изворну грађу нити су је интерпретирали методично. Навест ћемо само случај Порфириогенита, чије дјело врви од нетачности и конфузије, а да не говоримо нпр. о каснијим писцима који једноставно без икаквог критичког објашњења износе тврдњу да се цар родио у Салони. Од тих писаца споменут ћемо само Марка Марулића,²⁵ док је нпр. Фарлати о томе дословно писао ово: „Познато је да је Диоклецијан рођен у Далмацији и то баш у Салони или близу ње, јер то тврде стари и нови писци многобројнији и одлучнији од оних који тврде противно“.²⁶ Преко ових и сличних тврдњи Булић је по томе питању дао овакав закључак: „... ипак из добрих врела, која сижу од Лактанција, Диоклецијанова савременика до XIII стољећа можемо с пуном сигурношћу закључити да је Диоклецијан родом Далматинац од ниске обитељи, а да се вјероватно родио у близини Салоне“.²⁷

У складу с овом тврдњом, сами Булић као и његови истомишљеници почели су сада да траже одређеније мјесто царевог рођења у непосредној близини Салоне. Дакако, то није било лако, па су се послужили народним причама које су скупљали по селима око Солина. Међутим, унаточ тога што је скупљен опсежан материјал,²⁸ гдје се јављају разне легенде о тобожњем царевом рођењу у том крају и сл. није при томе тешко утврдити једну основну чињеницу: то народно предање се у највећој мјери формирало управо под утицајем интелектуалне интерпретације тог

²³ Lactanius, o. c., p. 19.

²⁴ Theophanes, *Chronographia* u *Scriptores hist. Byz.* Ed. Bonn. vol. I, p. 13.

²⁵ Kukuljević-Sakcinski Iv., *Pjesme Marka Marulića*, Zagreb. 1869. p. LXIII.

²⁶ Farlati, *Illyr. Sacr.* II. p. 341, 345 i d.

²⁷ F. Bulić, o. c., p. 116.

²⁸ F. Bulić, o. c., p. 161 — 171.

проблема који је до њих допро разним каналима, и, како смо видјели, до тога је могло доћи и у најстарије доба, откада је заправо акутан овај проблем за истраживаче. То значи да су становници појединих села могли лако чути причу да се Диоклецијан родио у томе крају, било од свећеника или било којих просвјећених људи, а касније, богата пучка машта у даљем препричавању то је разрадила на свој начин, те и није се чудити да се наводе најразличитије приче и подаци како о рођењу самог цара тако и о његовој фамилији, што све скупа прелази у фантазију. Вјеројатно је Булић и наслутио овај случај, па зато када наводи исказе појединих сељака даје напомену да је поједини казатељ неписмен, желећи на тај начин указати да се не би радило о томе случају; међутим, чита се чињеница — ако појединац није могао нешто прочитати о томе, могао је чути од других који су то прочитали.

Vis à vis тога, можемо навести исти случај и за црногорско подручје, тј. за околицу саме Дукље. Вјеројатно су из истог корњена и овдје настале сличне легенде о царевом рођењу у Дукљи, мада у овоме случају ствари по томе питању стоје нешто другачије. Прво, у Црној Гори народна казивања су много фундаменталнија и богатија, како садржајем тако и чињеницама. Осим тога, у сплитском региону казивања о ужем мјесту рођења су доста нејасна и неодређена, а осим тога лако се може закључити да је онај локалитет који се по Булићу за то одређује, тј. Либовац, од казатеља назначен више по сугестији самих истраживача тога проблема, за који су се, као стручњаци, за тај локалитет одлучили. Овдје пак, у Црној Гори, као одређено мјесто рођења увијек се назначује Дукља,²⁹ што се уистину доста приближава стварним чињеницама.

Свакако да је интересантно питање како то да се створила просторно двојна легенда о мјесту Диоклецијановог рођења. Видјели смо да је изворна традиција сасвим начисто с тиме да је Диоклецијан био Далматинац. Међутим, како се при томе као мјесто његовог рођења узимају два далматинска града, тј. Салона и Doclea, нема сумње да је било неког одлучнијег разлога настанку тих традиција. Сама чињеница да се цар након абдикације повукао у новосаграђену палачу која се налазила код Салоне, вјеројатно је била један од пресудних разлога да се та чињеница повеже са мјестом његовог рођења. Значи да је подизање ца-

²⁹ О народним предањима у Црној Гори види: М. Кушар, *Народне приповијести*, Задар 1907, п. 127; В. Drechsler, *Народне пјесме. Јуначке*. Загреб 1908. п. 33. и д; В. Стефан Караџић, *Рјечник, у чланку: Дукљан*; Ц. М. Ивковић, *Die Entwicklung der mittelalterlichen Baukunst in Dalmatien*, Wien 1910. п. 10. No. 2; G. Marcocchia, *La leggenda di Diocleziano in Dalmazia e nel Montenegro*, *Bullettino di archeologia e storia dalmata*, anno XXXIII, Spalato 1910. п. 114 — 130.

реве палаче код Салоне у овоме случају од многих писаца узето као доказ да је то било повезано са његовом одлуком да то буде у родном му мјесту. На другој страни видимо да се у истој тој провинцији Далмацији налазио град именом Doclea, за који још Диоклецијанов савременик каже да је родно мјесто цара. Ако бисмо тражили поближе објашњење зашто се цар одлучио да гради своју палачу у Салони а не у Дукљи, ако је тамо био рођен, можемо навести слиједеће мишљење: без обзира на своје мјесто рођења било је сасвим схватљиво да је цар, Далматинац након што се повукао са пријестоља, зажелио да старост проведе у своме завичају. Главни и највећи град Далмације била је Салона, смјештена уз море, с осталим свијетом повезана многим и квалитетним комуникацијама, док је у исто вријеме Doclea представљала друпоразредни провинцијски град. Па иако је био рођен у томе граду, као бивши цар, свакако да је желио да му се палача сагради уз саму провинцијску пријестолницу, тим више што је положај Сплита, гдје се налазила та палача, далеко боље одговарао климатским увјетима болешљивог цара, за разлику од Доклеје смјештене међу брдима, забачене, и к томе још неповољних климатских увјета. Уосталом, он је био Далматинац и вратио се у своју домовину, што не значи да се морао населити управо у своје родно мјесто, него ондје гдје су били повољнији увјети, а, како смо рекли, то је била, Салона. Безброј истих случајева можемо навести за огроман број исслужених римских војника ветерана — који су се након отпуста враћали у своју домовину, али не само у мјесто рођења, него у неки ближи муниципалитет њиховог завичаја. Управо из тога разлога могао се одлучити да старост проведе у близини Салоне и Диоклецијан, а будући да је био Далматинац, то је био разлог неким још старијим писцима да изнесу уопћен закључак да се у Салони и родио. У складу с тиме, како смо видјели, ту теорију су особито радо и одушевљено прихватили наши савремени истраживачи, међу којима је био на првом мјесту уважени Фране Булић. У вријеме када је он дјеловао Салона је била у центру пажње свјетске научне јавности због својих богатих археолошких открића, а познато је да је управо његово име било уско везано за тамошња открића. Занесени тим амбицијама, појединци су на сваки начин хтјели да увећају значај и углед Салоне у очима јавности, те се није ни чудити да су одлучно тврдили да се ту родио и сами Диоклецијан.

На другој страни имамо Доклеју која ни у чему није досегла углед Салоне, али по питању царевог рођења наспрам Салоне има далеко већу предност. Ми смо у прилог томе навели један од највриједнијих античких извора, а то је Aurelius Victor, који је тако рећи био царев савременик, и управо он наводи податак да се Диоклецијан родио у Диоклеји (тј. Доклеји). Далеко би нас

одвело навођење свих могућих аргумената који дају очиту предност овом литерарном извору наспрам других каснијих поготово оних који потјечу из касног средњег вијека, којима су се служили заговорници супротне тезе.

У погледу његовог самог имена — Diocles — односно Диоклецијан, ни изворна грађа нам не говори много. Ми смо горе навели античке писце који о томе дају напомену; међутим, ту нам недостају потпунија објашњења. Наиме доста је неизвјесно да ли је то његово право, тј. рођено име, за које се може рећи да се доста често сусреће на римским натписима,³⁰ или је то обични cognomen завичајног карактера којег је добио тек у војсци (нпр.: Максим Трачанин и сл.). Ово питање држимо од велике важности без обзира на то што се међу облицима Diocles и Doclea запажа сасвим незнатно одступање. На концу, могли бисмо претпоставити да је облик Diocles као изговорно мелозвучнији (преко појачаних вокала) намјерно узет умјесто Docles, или би се заправо радило о каквој графичкој грешци, но може се, рећи, без даљњег, да су та два облика идентична.

На концу, као епилот, можемо изнијети слиједеће: Питање родног мјеста Диоклецијана, цара Далматинца, ни у ком случају не може добити ону завршну форму како је то поставио Фране Булић, тј. да се као сасвим сигурно има сматрати Диоклецијановим родним мјестом Салона, односно „ager Salonitanus“ са селом Либовац. О томе нам изворно не говори ни један антички извор, нити се то може тврдити на основи откривене епиграфске грађе на подручју Салоне. Сам Булић је у вези с тим примијетио да се између 5750 откривених натписа до 1915. године на терену Салоне ни један не односи на то питање,³¹ што би било заиста чудно ако се Диоклецијан уистину ту родио. Осим тога, да је тако било, тј. да је заиста рођен у Салони, тај податак ни у коме случају не би био занемарен и незапажен од античких писаца, с обзиром на значај Салоне, док у случају ако је био рођен у Дукљи, другоразредном провинцијском граду, не би био никакав вриједан разлог да се то мјесто посебно наглашава. Сматрали су довољним да запишу да је био родом из Далмације. То се лијепо види и по оријентацији нама савремених писаца, особито оних који су на сваки начин хтјели везати рођење тог познатог римског цара за Салону, занемарујући при томе објективност и олако прелазећи преко супротних доказа.

Кроз овај рад била нам је жеља прије свега да укажемо на то да се то питање ни у ком случају не може сматрати коначно рјешеним, како је то хтио Фране Булић оним својим познатим радом. Рекли смо да је та његова студија утјецала на све касније

³⁰ СЛ. V, 856, 857; III 8706 itd.

³¹ F. Bulić, o. c., p. 100.

генерације да тај проблем узму као коначно рјешен, те није ни чудо да се и данас у најновијој литератури, како домаћој тако и иностраној, јављају подаци који у потпуности елиминирају Дукљу у томе проблему. Без обзира на потпуну исправност нашег тумачења да се управо Дукља има сматрати као Диоклецијаново родно мјесто, жеља нам је била да се то питање након дужег застоја поново активира, јер ће у сваком случају, сваки будући рад посвећен овом питању допринијети да тај проблем буде приступачнији и адекватније ријешен. Без обзира на све то сватко ће се сложити с констатацијом да је питање родног мјеста овог цара за нас веома важно, јер се на концу ради о једном од највећих римских владара, док је то особито важно за нас јер је још ријеч о човјеку који је из наших крајева, те тиме држимо за своју дужност да то питање добије ону форму рјешења која ће уистину одговарати стварности.

Dr Enver Imamović

SUPPLEMENT A LA REALISATION, DU PROBLÈME
DU LIEU DE NAISSANCE DE DIOCLÉTIEN EMPEREUR
ROMAIN

RESUMÉ

Le problème du lieu de naissance de l'empereur Dioclétien était traité même dans l'historiographie antique, et depuis ce temps jusque nos jours cette question ne descend pas de l'ordre du jour des explorateurs. En effet ni parmi les écrivains antiques il n'y a pas d'unanimité à cet égard, quoique tous sont d'accord sur le fait que Dioclétien était un propre dalmate. Deux villes qui sont considérées comme son lieu de naissance se trouvent en Dalmatie, la première est Salona, la seconde Docléa. Une des premières sources qui traite ce problème expose que Dioclétien était né dans une ville nommée »Diocléa«. On y peut apercevoir sans aucun doute l'extrême identité avec le nom de la ville. Docléa, qui se trouvait au sud de la Dalmatie, c. à. d. au Monténégro. A part de cela un **des plus grands explorateurs du passé antique de notre pays**, l'archéologue de Split Don Frane Bulić, catégoriquement a rejeté la possibilité de la naissance de l'empereur à Docléa lors de l'écriture de son étude connue sur ce problème, en concluant que ce lieu était Salona (Solin d'aujourd'hui près de Split). Afin de prouver son affirmation, il tâcha d'interpréter de toute manière possible les sources antiques existantes ainsi que la matière historiographique de plus tard en faveur de ses thèses, tandis qu'il n'a pas pris en considération les données de Sex. Aurelius Victor qui affirmaient la naissance de l'empereur à Diocléa, en expliquant la grande différe-

nce entre les noms Diocles (nom de Dioclétien avant de monter sur le trône) et Diocléa (toponyme).

Dans le présent ouvrage, nous avons essayé de prouver le contraire, nous basant juste à cette source antique citée. Nous considérons que les arguments de Bulić sur lesquels il posa sa thèse, sont tout à fait inacceptables et illogiques car, il explique l'autre matériel antique originaire en sa faveur d'une telle manière que sa conclusion n'a aucune base et par conséquent, pour nous elle est insoutenable. Nous avons dit que l'empereur pouvait décider de construire un palais près de Salona après son abdication, de plusieurs raisons. Salona était la capitale de la province et était liée avec une chaîne de bonnes communications avec le monde et par deçu de tout cela elle avait un excellent climat ce qui était un fait très important pour l'empereur maladif. Au même temps, Docléa (Duklja) était une ville de province d'une importance secondaire, située loin entre les montagnes etc. Il était dalmate, après, l'abdication il retourna dans sa patrie, ce qui ne signifie pas qu'il devait fixer son domicile dans son lieu de naissance c. à d. à Docléa, mais là où il avait des conditions plus favorables pour sa vie, dans n'importe quelle place de sa patrie. En somme, nous ne pouvons pas accepter la thèse de Bulić de considérer comme son lieu de naissance la ville Salona, car nous tenons comme telle l'ancienne Docléa c. à d. Duklja de nos jours au Monténégro.

En faveur de son opinion, Bulić a procuré, en son temps, aux environs de Split et de Solina une large documentation provenant des traditions du peuple, sur la quasi naissance de l'empereur en cette région, en déterminant la location, qui devrait être Libovac. Nous avons attiré l'attention sur le fait que ces traditions populaires pouvait probablement se faire sous l'influence de l'interprétation intellectuelle qui pouvait atteindre jusqu'aux paysans de divers canaux et en temps divers, soit par le curé local, soit de n'importe qui. Cependant, simultanément, on raconte de pareilles traditions populaires aux environs de Duklja, mais en différence avec celles de Split, celles-ci sont beaucoup plus fondamentales et plus riches, tant par leur contenu que par les faits, ce qui leur donnent un avantage considérable sur celles des environs de Split. Par ces faits et surtout par les données d'Aurelius Victor, on peut affirmer sans aucun doute que Duklja doit être considérée comme lieu de naissance de l'empereur et non pas Salona comme le voulait Bulić et ceux de même opinion.